

Danske personnavne og stednavne.

En sproglig-historisk undersøgelse.

Af

Sigurd Nygård.

Stødet til nærværende afhandlings frækømt er bleven givet ved en behandling af samme æmne i Hist. Tidsskrift af prof. dr. jur. Johannes Steenstrup¹⁾. Studiet af vore stednavnes ældste historie og etymologi har altid fræmbudt overordentlig store vanskeligheder — vanskeligheder, der mest har deres grund i manglen på tilstrækkeligt materiale fra den ældre tid, en mangel, der er så fræmtrædende, at vi i det langt overvejende antal tilfælde må være særdeles fornøjede med at kunne konstatere et navns form i det 13de årh.

Forskningen på dette område har hidtil væsentlig indskrænket sig til behandlingen af stednavnene enkeltvis, og man har i reglen været tilfreds, når man for det enkelte navns vedkommende nåede til en „fortolkning“ af navnet, d. v. s. en etymologisk forklaring, der selvfølgelig kunde være mere eller mindre sandsynlig. Den

---

¹⁾ Se Johannes C. H. R. Steenstrup: Guders Navne i de nordiske Stedsnavne, Hist. Tidsskr. 6. Række. VI s. 353.

første, der åbenbart har brudt isen her, er prof. Steenstrup. I den nævnte afhandling ligesom allerede i en tidligere¹⁾ har han med stort held og afgjort dygtighed begyndt et systematisk studium over enkelte sider af navnenes historie. Det godtgøres her, at der i navnegivningen hos vore forfædre har hersket strængt gennemførte principper, som man kun yderst undtagelsesvis brød, „de gamle tiders bebyggelse har et alvorligere præg, navnegivelserne et strængere fysiognomi; man påsatte ikke da navne med en lignende lethed eller et saadant lune, som når nogen nu døber sit landsted“.

Blandt de regler, prof. Steenstrup fastslår som gældende for den ældre navnegivning, er den, at visse bynavnes endelser i det langt overvejende antal tilfælde sammensættes med personers navne, medens andre endelser kun undtagelsesvis behandles paa denne måde. Blandt de første har S. fundet -lev, -sted, -torp og -rød. Disse karakteriseres altså med få undtagelser som styrede af en persons navn, *altid i genitiv*²⁾. Inden jeg går over til mit egentlige æmne om forholdet mellem de forskellige personnavne, der således indgår i stednavnene, må jeg fastslå en sætning, der vedrører endelserne -bøl, -bølle (ældre bøli, afledning af ból -bolig, eg. leje). Denne klasse af stednavne er nemlig også med meget få undtagelser karakteriseret ved sammensætningen med personnavne. Vi finder her navne som Amnitsbøl, Adserbøl, Bindesbøl, Farsbølle (Fathærshøl), Gundesbøl, Klavsebølle, Knudsbølle, Krogsbølle, Ottesbøl, Simmer-

¹⁾ Se Hist. Tidsskr. 6. R. V s. 313.

²⁾ Med hensyn til endelsen -lev var vistnok, som også af prof. Steenstrup antydet, allerede tidligere videnskabsmænd, således især dr. O. Nielsen, kommen til samme resultat.

bølle (Sigmundærbøli), Ullebølle, Vognsbøl o. s. v., hvor man endog ofte af de nuværende former og i alle tilfælde af de ældre tydelig kan påvise sammensætningen med personnavnet i genitiv. Der er også her undtagelser, således Nybøl, Nebel, der dog har paralleler i Nyrup og Nysted og ligesom disse angiver sig selv at være nyere navne paa -bølle, -torp og -sted og måske endog dannede på så sent et tidspunkt, at reglen ikke mere overholdtes strængt. Ved en undersøgelse af de forskellige navne på -bøl, -bølle, der forekommer indenfor det danske sprogs gamle område, kommer man dog tilsyneladende til et noget ugunstigere resultat angående undtagelsesprocenten, end prof. Steenstrup gjorde i sine undersøgelser over klasserne -lev, -sted, -torp og -rød¹⁾. I Esrombogen findes intet stednavn på -bølle og i de øvrige gamle diplomatarier kun ganske få, hvorfor man vanskelig kan slutte noget herfra. I kong Valdemars jordebog nævnes derimod 16 bynavne paa -bølle. Af disse repræsenterer de 12 utvivlsomt personnavne og oven i købet lutter forskellige, ofte almindelige navne, medens 4 er undtagelser. Disse er: 1 Kyrkebol og 3 Nybølæ og udgør altså 25% af det hele antal. Erin-dres må det dog, at tallet på samtlige forekommende -bøller er lille, hvorfor undtagelser får en forholdsvis stor indflydelse, samt at næsten alle undtagelser er *Nybølle'r*, der må siges at indtage en særstilling. Lades Nybøllerne ude af betragtning, bliver der i jordebogen 1 undtagelse på 13 navne eller $7\frac{9}{13}$ %. Samler jeg jordebogens -bøller med de navne på -bølle, der findes i de ældste diplomatarier, får jeg ialt 30 navne. Heraf

¹⁾ Hist. Tidsskr. 6. R. VI s. 364 ff.

følger 24 reglen, medens undtagelserne er 6 på 30 = 20 %, hvoraf atter 5 Nybølle (+ 1 Kyrkebol i V. Jdb.). Tager man her intet hensyn til Nybølle, bliver undtagelserne altså $\frac{1}{25}$ eller 4 %.

Man ser heraf, hvilken indflydelse det ene navn Nybølle udøver på beregningens resultat; men dette navn kan dog ikke forandre reglen, og den omstændighed, at vi har så mange forskellige personnavne repræsenterede i -bøllerne, viser klart, at princippet har været anerkendt i lige så høj grad her som f. eks. for -thorpernes vedkommende.

Som en særlig ejendommelighed for navnene på -bølle, -bøl¹⁾ kan nævnes, at disse kun forekommer meget sparsomt i Skåne og Sælland, medens de er rigeligt repræsenterede i Nørre- og Sønderjylland samt på Langeland og i Sydfyn. Det synes altså, som om denne art af stednavne har været særlig karakteristisk for det gamle vestdanske område, ligesom endelsen -rød er det for det østdanske²⁾.

Der vil måske her være en passende leilighed til at hidsette nogle forklaringer af bynavne paa -bølle. Jeg forbigår de navne, hvor personnavnet er umiddelbart iøjnefaldende, således som Adserbøl, Knudsbøl, Klavsebølle, Ågesbøl o. fl., og nævner kun nogle eksempler, hvor der mulig hos én og anden kunde herske tvivl om, hvilket personnavn der skal forudsættes. *Ammidbol* eller *Amnitsbol* [Ødsted s. Jerlev h.] skrives i „Gamle jyske Tingsvidner“ (udg. af O. Nielsen)

¹⁾ Navnene ender nu næsten altid på -bøl i Jylland og på -bølle på øerne. Dog synes endelsen -bølle endnu at være beholdt i en del af det østlige Jylland (Århus og Randers amter). Særlig i navnet Nybøl svækkes endelsen til -bel, så vi de fleste Steder nu har Nebel.

²⁾ Jfr. Steenstrup i Hist. Tidsskr. 6. R. V s. 342 ff.

1459 Ammysbøll, hvor man vistnok må forudsætte navnet *Amær*¹⁾. Tingsvidnets Form er ganske vist så sen, at man intet sikkert kan slutte derfra, men analoge eksempler gør dog sandsynligheden for et ældre *Amærsbøl stor. Således hedder f. eks. Harritslev [Skovby sogn og herred] i V. Jdb. Haræslæf af ældre *Harærslef eller *Harværslef, idet r foran s bortfaldt allerede i det 12te årh.

Bandsbøl [Henne s. N. Horne h.] hedder 1453 i Oldemoder Bantsbøl og antages af dr. O. Nielsen at være sammensat med navnet *Band* — oht. Bando²⁾.

Fuglsbølle [sogneby på Langeland] er rigtigt af O. Nielsen udledet af mandsnavnet *Fugl*. Når vi 1478 i et originalt diplom træffer navnet skrevet Folsbøl³⁾, er det vel nærmest en fonetisk stavemåde.

Havbølle [Langeland] har intet at gøre hverken med hav eller have; det hedder i V. Jdb. Hakæbøle og må forklares som et bol, der engang har tilhørt en mand ved navn *Hake*. På samme måde er *Lejbølle* [Langel.] Leke's bøle, idet den ældre Form er Lekebøl [V. Jdb.], og mandsnavnet *Leki* forekommer i Middelalderen.

Randbøl [sb. Tørrild h.] er en sammensætning med *Randi*⁴⁾. Den gamle Form findes i den fuldstændige fortegnelse over Ribe stifts sogne, der er nedskrevet omtr. 1350 i „Oldemoder“, som Randæbøl.

Det langlandske *Svalebølle* har intet med fuglen at bestille, men derimod med en mand, der har båret navnet *Svali*, hvilket navn også kendes fra middelalderen og indgår i Svallerup, ældre Swalethorp⁵⁾.

Tullebølle [sogneby Langel.] er sammensat med det i det 11te, 12te og 13de årh. særdeles almindelige navn *Toli*. Den ældre form for stednavnet træffer vi i et diplom fra 1341

1) Nielsen: Olddanske Personnavne s. 4.

2) Olddanske Personnavne s. 10.

3) Matzen: Den danske Panterets Historie s. 494.

4) Olddanske Personnavne s. 73.

5) smst. s. 88.

som Tolebølle¹⁾). At Toli har været et almindeligt brugt middelalderligt navn, stemmer godt med, at vi foruden i Tolebølle tillige har navnet bevaret i Tollethorp og Tollerød²⁾).

Hvad der af prof. Steenstrup er hævdet overfor navnene -lev, -sted, -torp og -rød³⁾, vil ganske sikkert også gælde for -bøllernes vedkommende, nemlig at nogle af undtagelserne kun er tilsyneladende, idet personnavnet tidligt ved misforståelse eller folkeetymologi kan være omdannet, eller også kan endelsen -bølle ikke være oprindelig, men bero på analogi. Jeg skal til belysning af dette sidste forhold fremdrage et eksempel. *Vesterbølle* [sogneby Rinds h.] vil sikkert af de fleste blive forklaret som sammensat med verdenshjørnenavnet og følgelig dannende en undtagelse. Imidlertid skrives Vesterbølle 1363 *Westerbølugh*, 1365 *Wæsterbylygh* og *Westrebylygh*⁴⁾. Da endelsen ellers *aldrig* skrives -bølugh eller -bølygh, men derimod -bol, -bøle, kan der være berettiget grund til at tvivle, om der her foreligger et ægte -bølle. Mulig kan -bølle her ved analogi være dannet af ældre -balle, ti flere byer på -balle skrives i ældre tid -balugh, således Lindballe [sb. Tørrild h.] i Oldemoder 1350 Lindebalugh og Vesterballe, der 1279 hed Væstærtbaligh [Oldemoder]. Mærkes må iøvrigt, at endelsen -ugh, -ygh næsten altid betegner en høj, idet h i ordet høgh i sammensætning meget tidligt bortfaldt. Da nu tilmed de fleste af byerne *Balle* ligger i højt terræn, og da endvidere ordet *balle* endnu anvendes enkelte steder som betegnelse for en del af en by, der i forhold til det øvrige ligger højt⁵⁾, mener jeg, der kunde være grund til at formode endelsen høj i bynavnene Balle og sammensætningsledet -balle.

Ved omtalen af navnet Vesterbølle er jeg kommen ind på et forhold, som det ikke er strengt nødvendigt at udvikle

¹⁾ Erslevs Repertorium nr. 1921. Diplomet haves dog kun i senere afskrift.

²⁾ Olddanske Personnavne s. 100.

³⁾ Hist. Tidsskr. 6. R. VI s. 366 ff.

⁴⁾ Erslevs Repertorium nr. 2694, 2758, 2769.

⁵⁾ I Sønder Nærå by i Åsum h. kaldes således det omkring kirken højtliggende parti af byen for Kirkeballen.

nærmere af hensyn til denne undersøgelse, men som dog ikke noksom bør påagtes ved tolkningen af stednavne. Det er analogien, trangen til overensstemmelse, der giver sig udslag bl. a. i, at én endelse kan omformes til en anden, med hvilken den har fået lydlighed, og som var mere almindelig på vedkommende egn. Næsten ved alle endelser har der fundet sådanne overførelser sted¹⁾. Jeg nævner blot eksempelvis af de her omhandlede endelser Måløv [Smørum h.] med de ældre former Maløghæ [1334] og Maløwe [1382]²⁾, hvor -øghæ er oprindeligt -høghæ — høj. *Vallø* hed egentlig Vallev, og byerne *Herlufmagle* og *Herlufville* i Sydsælland er omdannede af de gamle former *Helgelef*, efter at Herlufsholm var bleven navnet på det gamle Skovkloster.

Fræmfor alt bør man dog være varsom overfor endelsen -sted, der meget ofte er udviklet af oprindeligt -thvet [tved = jordstykke, der begrænses af vand]. I lydforbindelsen *stved* bortfaldt *v* nemlig *altid*³⁾, og der er derfor mange tilsyneladende undtagelser fra reglen om -sted'ernes sammensætning med personnavne, der forklares herudfra⁴⁾. *Bjergsted* [sb. Skippinge h.] kunde synes en sådan undtagelse, men den ældre form er Byærestwed [1369]⁵⁾. Det sællandske *Kongsted* er ligeledes af ældre Kungsthwet, og der kunde derfor være grund til at nære tvivl om, hvorvidt *Kongsted* i Brusk herred, der af prof. S. nævnes som en af undtagelserne i -sted gruppen⁶⁾, virkelig er et oprindeligt -sted. Navnet forekommer c. 1350 i Ribe Oldemoder som Kungesteth, men v kan godt allerede på det tidspunkt være forsvundet i jysk.

Jeg nævner endnu *Søndersted* [sogneby Merløse h.], der ligeledes kunde synes en undtagelse, men er ældre Synnær-

¹⁾ Jvfr. min afhandl. i Blandinger udg. af Universitetsjubilæets danske Samfund II s. 84 ff.

²⁾ Erslevs Repertorium nr. 1704, 3354.

³⁾ Den eneste mig bekendte undtagelse herfra er Næstved, der ganske vist skrives således, medens dialekten udtaler Næsted.

⁴⁾ Se O. Nielsen i Blandinger II s. 35.

⁵⁾ Erslevs Repertorium nr. 2876.

⁶⁾ Hist. Tidsskr. 6. R. VI s. 365.

stweth¹⁾. *Græsted* i Nordsælland hed i 14de årh. Gresholtæ [Esromb.]²⁾, medens *Gredsted* i Gørding herred er „Oldemoders“ Grithæstath.

Det vil af de nævnte eksempler stå klart, hvor varsom man må være med at slutte noget ud fra et enkelt navn, der ikke findes nedskrevet i tilstrækkelig gammel tid, og i hvor høj grad nøje kendskab til de eksisterende gamle navneformer er nødvendigt for den, der vil give sig af med studier over stednavneforhold, for at der skal kunne nås et blot nogenlunde pålideligt resultat.

Efter denne lille digression vil jeg da overensstemmende med prof. Steenstrups undersøgelser og min egen ovenfor udviklede undersøgelse over navnene paa -bølle tillade mig at udvide og gengive prof. Steenstrups regel således:

De oprindelig danske stednavne, der ender på -lev, -sted, -torp, -bølle og -rød, har fra først af været sammensatte med genitivsformen af et personnavn. —

Når vi nu antager denne sætning for bevist, kan der rejse sig forskellige spørgsmål. Hvad er det for navne, der således indgår i stednavnene? På hvilken tid har de været anvendte som navne på levende personer? Er det de samme navne, der indgår i de forskellige klasser af stednavne? Kan vi afgøre disse spørgsmål, da får vi tillige et middel til at fastsætte tilnærmelsesvise tidsgrænser for dannelsen af de forskellige arter stednavne og derved et bidrag til bebyggelsens historie.

Rent bortset fra sproglige grunde må man ved en teoretisk betragtning komme til det resultat, at navnene på -lev og -sted er de ældste, medens de tre andre grupper er senere dannede navne. Herfor taler nemlig,

¹⁾ Erslevs Repertorium nr. 2034.

²⁾ Se Blandinger II s. 93.

at hine gennemgående er navne på anseelige byer, der oftest er blevne kirkebyer, medens disse repræsenterer mindre betydelige landsbyer, der kun undtagelsesvis er kirkebyer. Desuden viser det sig, at endelsen -lev savnes i de gamle danske navne i England, hvilket tyder på, at dannelsesmåden med -lev i hvert fald ikke har været almindelig på vikingetogenes tid. Hertil kommer, at selve betegnelserne -thorp, -bøle og ruth angiver mindre bebyggelser¹⁾, der er foretagne ud fra ældre bebyggede steder, -lev (gotisk laiba) og -sted derimod anseeligere og ældre byer.

Et afgørende bevis for, at dannelserne med -torp, -bølle og -rød er nyere eller i hvert fald har vedvaret længere ned i tiden end de med -lev og -sted, afgiver de bynavne, der er sammensatte med ikke nordiske navne, med kristne personnavne (mest helgennavne). Det viser sig nemlig, at kun stednavnene på -torp, -bølle og -rød indeholder disse navne, medens i intet tilfælde noget -lev eller -sted i sig bærer et kristeligt navn. Allerede i kilderne fra det 13de årh. finder vi som ventelig adskillige af disse med helgennavne eller bibelske navne sammensatte stednavne. Vi har således

---

¹⁾ Jvf. den skematiske fremstilling i Hist. Tidsskr. 6. R. V. s. 330—331, hvorefter i de af prof. S. behandlede områder 676 byer -torp har et gennemsnitshartkorn af 48 td. 2 skp. og et areal af gennemsnitl. 684 td. ld., medens 12 byer -rød gennemsnitl. har 27 td. 7 skp. hartkorn og 346 td. ld. i modsætning til byerne -lev, -sted, hvor gennemsnitstallet næsten er det dobbelte af -torpernes og omtrent 3 gange -rødernes. Ifølge velvillig meddelelse af prof. Steenstrup bliver gennemsnitstallene for 67 byer -bølle beliggende i Præstø amt, Odense amt (+ Vinding herred), Langeland, Ålborg og Randers amter samt Vejle og Ribe amter 47 td. 6 skp. hartkorn og 707 td. ld., altså omtrent samme forhold som ved -torperne.

Abrahamstrup (nu Jægerspris), Davidsthorp (1174), Davidsrød (nu Djævelsrød!), mindst en halv snes Jonstrup, Jenstrup, Jestrup, Klastrup, Klavesbølle, mindst 5 Knudstrup, Knudsbølle, Knudsbøl, Kristrup (V. J. Cristiærnsthorp), 5 Mogenstrup, mindst 5 Nielstrup, Otterup, Ottestrup, Ottesbøl¹⁾, mindst 10 Pederstrup, 3 Povlstrup, Villumstrup, Villestrup, Vilstrup, Vilsbøl²⁾.

Medens vi ikke finder et eneste -lev eller -sted sammensat med sådanne ikke nordiske navne, der ikke *kan* være indkomne i dansk før i det 10de, 11te årh., ses det altså, at de tre andre klasser alle kan dannes på denne måde, og vi begynder derfor straks med at konstatere en yngre række stednavne på -torp, -bølle eller -rød og en ældre på -lev eller -sted.

Imidlertid er det kun i et forholdsvis ringe antal -torper, -bølle'r og -rød'er, at denne art af personnavne indgår. Den overvejende part indeholder nordiske navne. Som eksempel på, af hvad art disse nordiske personnavne er, opfører jeg her fra Falsterlisten i Valdemars jordebog en fortegnelse over -thorperne på Falster 1231, idet jeg dog udelader et par, der ikke med sikkerhed kan siges at være sammensatte med personnavne. De nuværende former tilføjes i parentes, såvidt de haves.

Algutsthorp ³⁾ (Alkestrup)	sammensat med	Algut
Asgutsthorp	—	Asgut
Babæthorp (Bårup)	—	Babbæ

¹⁾ Navnet Otte må vist være indkommet fra tysk Otto.

²⁾ Med navnene sammensatte med Vilhelm kan sammenstilles det norske Villesrød, hvis ældre form er Vilhialmsruth.

³⁾ Jordebogen har Asgutsthorp, der anses for at være en skrivefejl, da det kun ved en højst uregelmæssig udvikling kunde blive til Alkestrup.

Bosæthorp	sammensat med	Bosæ
Biornæthorp (Bjørup)	—	Biørn
Byørnsthorp (Bjøstrup) ¹⁾	—	Biørn
Brothærthorp (Brarup)	—	Brothær
Brusæthorp (Bruserup)	—	Brusæ
Dukkæthorp (Dukkerup)	—	Dukkæ
Grimulfsthorp (Grimmelstrup)	—	Grimulf
Haddæthorp	—	Haddæ.
Hyldæsthorp (Hillestrup)	—	Hildær
Idringsthorp (Idestrup)	—	Idring
Kietilsthorp	—	Ketill
Olæfsthorp	—	Olaf
Ormsthorp	—	Orm
Rafnsthorp (Ravnstrup)	—	Ravn
Rysæthorp (Riserup)	—	Risæ
Sothathorp (Såderup)	—	Sothæ
Stangæthorp (Stangerup)	—	*Stangæ?
Stubbæthorp (Stubberup)	—	Stubbæ
Sulæthorp (Sullerup)	—	Sulæ
Syghærsthorp ²⁾	—	Sighær
Thorirsthorp (Tåstrup)	—	Thorir
Thorkilsthorp (Torkilstrup)	—	Thorkil
Tokæthorp	—	Tokæ
Thrulsthorp (Trugelstrup)	—	Thruls (Thor- gisl)
Tonnæthorp (Tunedrup)	—	Tonnæ
Tostæthorp (N. Tostrup)	—	Tostæ
Uggælthorp	—	Uggæl?
Øpæthorp (Øverup)	—	Øpæ.

¹⁾ At vi både har Biørnsthorp og Biornæthorp viser, at vi befinder os i et tidsrum, da de gamle genitivsformer (Biornæ < Biarnar) og de ny (Bjørns) endnu veksler med hinanden. Det samme forhold findes i navne sammensatte med ord som Fathær, Brothær, hvorfor vi både finder Fathærthorp og Fathærsthorp (Farup og Farstrup).

²⁾ Byen findes ikke mere, og der findes intet andet sted i det danske område noget Sigerstrup. Som vi senere skal se, hører navnet Sighær til de navne, der er sammensatte med -lev og -sted.

Betragter vi nu de personnavne¹⁾, vi således får ud af de falsterske -torper, der ingenlunde er særlig ejendommelig for Falster, men har mange paralleler i andre landsdele²⁾, da er der to ting, der er iøjnefaldende: Når et navn skrives Tostæthorp eller Brothærthorp, da er formen Tostæ-, Brothær- den almindelig brugte genitiv, som man også vilde bruge, når man f. eks. sagde Tostæ hus eller Brothær hus (T.s eller B.s hus). Med andre ord: man har endnu fuldstændigt opfattet stednavnene som virkelig dannede ved personnavnene i genitiv, og det personnavne, som man godt kendte. Den anden iøjnefaldende omstændighed er nemlig den, at *de personnavne, -torperne indeholder, i alt væsentlig falder sammen med de navne, vi kender på danske personer i det 12te og 13de årh.* Gennemgår man de danske diplomatarier fra denne tid eller jordebogen, vil denne regel holde stik; de aller fleste af de i byerne på -torp indeholdte personnavne (Biørn, Grim, Ravn, Tokæ, Tostæ osv.) vil man finde meget jævnlig. Da Falsterlisten selvfølgelig ikke kan give nogen besked om, hvilke navne der hyppigst indgår i -torperne, og da det sikkert vil være af betydning at kunne afgøre dette, idet man deraf til en vis grad vil kunne drage slutninger om, hvilke personnavne der har været almindelige, før overgangen til de nye navne foregik, skal vi betragte de almindeligst forekommende -torper lidt nærmere, idet vi benytter de moderne former som basis, men dog således at der findes tilstrækkelig grund for udledningen af navnet i eksiste-

¹⁾ Jeg har her opført dem med den retskrivning, der antagelig vilde være normalskrivemåden 1231.

²⁾ De fleste af de falsterske -torpers personnavne kan påvises i alle landsdeles -torper.

rende gamle former¹⁾. Vi finder da følgende navne som typiske for byerne på -torp: *Akæ* (10 Ågerup, Agerup), *Allæ* (5 Allerup), *Anæ* (9 Anderup, Andrup), *Asmund* (3 Asmindrup, 6 Assendrup?), *Attæ* (9 Atterup), *Bersæ*, *Bessæ* (6 Bisserup, Bistrup), *Biarnæ* (6 Bjerndrup, Bjerdrup), *Biørn* (7 Bjerndrup, Bjørnstrup, Bjørup, Bjøstrup), *Bo*, *Bovæ*, (20 Borup, 3 Bårup), *Brand* (6 Brandstrup, Brangstrup), *Brothær* (10 Brorup, Brarup, Brostrup), *Bondæ* (8 Bondrup), *Dalæ* (8 Dallerup, Dollerup), *Ebbæ* (6 Ebberup, Ebdrup), *Eghæl* (11 Ejlstrup, Ejstrup), *Eskil* (10 Eskilstrup), *Fathær* (25 Farup, Fårup, Fastrup)²⁾, *Geræ* (5 Gerdrup, Gerup), *Getæ* (4 Getterup), *Grim* (4 Grimstrup), *Gunnæ* (7 Gunnerup), *Hakun* (5 Hågendrup, Havndrup, 1 Hunderup), *Karæ* (10 Kårup, Karup, Korup), *Karl* (8 Karlstrup, Kastrup), *Ketæl* (10 Kelstrup), *Kolæ* (7 Kollerup, Kullerup), *Krok* (7 Krogstrup, Krustrup), *Mulæ* (6 Mullerup, Mollerup), *Olaf* (5 Olstrup), *Pathæ* (1 Paderup, 8 Pårup), *Ravn* (7 Ravnstrup, Rangstrup), *Reghæn* (6 Rigenstrup, Rejnstrup, Rejstrup), *Sibbæ* (4 Sibberup), *Smith* (9 Smidstrup), *Sten* (6 Sten-

¹⁾ Selvfølgelig kan der på denne måde indløbe fejl. Når man f. eks. udleder alle de forskellige Borup'er af navnene Bo og Bovæ, er der den fejl, at et Borup 1231 hedder Bagthorp, hvor intet af disse navne, hvis jordebogens form er rigtig, kan indgå. De Fejl, der fremkommer på denne måde, bliver imidlertid så fåtallige, at de ikke får nogen indflydelse på det endelige resultat.

²⁾ I „Olddanske Personnavne“ s. 24 forudsætter dr. O. Nielsen et konstrueret navn *Fari i stedsnavnene Fardrup, Fårup, hvad der ikke forekommer mig at være nogen grund til, da disse navne meget godt kan være lydligt udviklede af Fathær, og at de i virkeligheden er det, fræmgår tydeligt af parallelerne Brorup og Brarup, hvis ældre former er Brothærthorp (se Falsterlisten).

strup), *Stubbæ* (14 Stubberup), *Sunæ* (6 Sonnerup), *Sven* (20 Svenstrup), *Tannæ* (8 Tannerup), *Tholf* (16 Tolstrup, Tulstrup), *Thruels* (9 Trulstrup, Trugelstrup), *Thorir*, *Thorsten* (17 Tåstrup), *Thorth*, *Tovæ* (27 Torup, forsåvidt Torup ikke som i nogle tilfælde er = thorp), *Tokæ* (8 Tågerup, Tokkerup), *Ulf* (14 Ulstrup).

Betragter vi nu stednavnene på -bølle og -rød, da viser det sig, at de i det væsentlige følger side om side med -torperne og er sammensatte med de samme personnavne som disse. Vi finder Allerød svarende til Allerup (*Allæ*), Andebølle sv. t. Anderup (*Annæ*), Asminderød-Asmindrup (*Asmund*), Adserbøl-Adserstrup (*Assær*), Borød-Borup, Bosebøl-Boserup (*Bosæ*), Brandsbøl-Brandstrup (*Brand*), Brosbøl-Brorstrup (*Brothær*; Brosbøl skrives 1292 Brorsbøll), Dollerød-Dollerup (*Dalæ*), Ebberød-Ebberup (*Ebbæ*), Ejlsbøl (V. J. Eghælsbøl) — Ejlstrup — norsk Egilsrud (nu Øjerød — *Egæl*), Farsbølle-Farstrup (*Fathær*), Gadsbølle-Gadstrup (*Gassæ*), Gerderød (Gederuth)-Getterup (*Getæ*), *Gialæryth-Gellerup (*Gellæ*), Hunderød-Hunderup (*Hundæ*), Kallebøl-Kallerup (*Kallæ*), Kararyth (nu Kåred)-Karup (*Karæ*) Lillerød-Lillerup (*Little*) Nakkebølle-Navtrup (*Nakkæ*), Søllerød-Søllerup (*Sølvæ*), Tosbøl-Tåstrup (*Thorir* eller *Thorsten*), Terkelsbøl-Torkildstrup (*Thorkil*), Tågebøl-Tågerup-Tågerød (*Tokæ*), Ubberød-Ubberup (*Ubbæ*), Ullebølle-Ullerød-Ullerup (*Ulvæ*), Underød-Underup (*Unnæ*), Vognsbøl-Vognsrød-Vognstrup (*Waghæn*), Villebølle-Villerup (*Willæ*).

Ved sammenligning med rækken ovenfor over de i -thorp hyppigst indgåede navne vil man let overbevise sig om væsentlige overensstemmelser mellem de to rækker; det er de samme navne, der er typiske for alle tre endelser, og det hører ligefræm til undtagelserne at støde

på stednavne på -rød eller -bølle, der er sammensatte med navne, som ikke er repræsenterede i -torperne. Disse undtagelser står som vidner om sjældent forekommende personnavne¹⁾, og man vil selvfølgelig også blandt -torperne kunne finde adskillige eksempler på den slags sjældent forekommende navne, men at disse netop skulde falde sammen med undtagelserne i de to andre klasser, vilde være for meget forlangt; vi må nøjes med at konstatere overensstemmelsen i hovedpunkterne.

Inden vi går over til at undersøge navnene i den anden gruppe (-lev, -sted), vil vi som resultat af det foregående fastslå følgende hovedsætninger:

I. Stednavne endende på -torp, -bølle og -rød er i det væsentlige sammensatte med personnavne, der var almindelig brugte i tiden c. 1100—1300.

II. Desuden er de sammensatte med de i dette tidsrum almindelig brugte helgennavne og bibelske navne.

Vi får på denne måde en omtrentlig tidsbestemmelse for disse navnes dannelse og dermed tillige selvfølgelig for byernes tilblivelse, ti lige så lidt som vi tør forudsætte nogen løshed i dannelsesmåden, lige så lidt har vi lov til at antage en sådan løsagtighed som, at nogen i det 12te årh. skulde falde på at omdøbe en by. —

---

¹⁾ Eksempel herpå er Lusserød, der forekommer mig at kunne være sammensat med det temmelig sjældne navn Lucie, der forekommer allerede i slutningen af det 12. årh. i Lunde kapitels gavebog. Denne forklaring synes mig at være mindst lige så sandsynlig som den af O. Nielsen i Oldd. Person. fræsatte, at Lusserød skulde være sammensat med et af O. Nielsen konstrueret *Lusi.

Medens navnene af de tre grupper -torp, -bølle, -rød altså i de fleste tilfælde kan forklares ved hjælp af de i tiden 1100—1300 brugelige personnavne, stiller sagen sig ganske anderledes, når talen er om bynavnene på -lev og -sted. Undersøger vi her de navne, der indeholdes i jordebogen, „Oldemoder“, Esroms brevsamling eller Lundegavebøgerne, bliver forholdet det, at vi måske nok kan formode, at der ligger personnavne gemte i disse gamle former på stednavne, men at vi i de fleste tilfælde ikke umiddelbart kan se, *hvad* det er for personnavne, og i meget få tilfælde finder vi tilsvarende navne anvendte på personer i samtiden. Da navnene følgelig må være ældre end 1100, og da vi aldeles mangler kilder, der kunde oplyse om deres ældre former, har vi ingen anden udvej til at danne os en mening om, hvordan de har set ud, end ad rent induktiv, sproghistorisk vej at forsøge at konstruere navneformer, således som de antagelig kan have set ud f. eks. i det 10de årh., eller i endnu ældre tid. Kommer vi ad denne vej til navneformer, der viser stærk lighed med tilsvarende oldislandske, som vi kender fra de ældste islandske skriftlige mindesmærker, eller hvis vi finder tilsvarende former i oldhøjtysk, da mener jeg, det kan være berettiget at antage slutningerne for rigtige og fastslå navneformerne. Som man vil se, bevæger vi os her på et langt usikrere grundlag end det, vi benyttede ved undersøgelsen over den første classes navne. Karakteristisk er det også, at de personnavne, der af O. Nielsen i hans „Olddanske Personnavne“ antages at være sammensatte med -lev eller -sted, meget ofte er betegnede ved den stjerne foran ordet, der angiver, at dr. Nielsen ikke i

den ældre danske litteratur har kunnet finde noget eksempel på navnets forekomst, men alene ud fra stednavnet supponerer personnavnets tilstedeværelse. At han ikke har kunnet finde disse navne i de ældste danske navnefortegnelser, er imidlertid ikke så mærkeligt, da en stor del af dem allerede på disse fortegnelsers affattelsestid var tabte i sproget og ikke mere anvendtes som betegnelse for personer. Vil vi have et begreb om, hvorledes de navne, der indeholdes i bynavnene -lev og -sted, ser ud, da må vi ubetinget gå til de ældste eksisterende navneformer, ti af de moderne vil man i de fleste tilfælde intet kunne slutte. Jeg begynder da med de dannelser -lev og -sted, der er sammensatte med ældgamle mandnavne endende på -ar (oldhøjt. -hari, o.isl. -arr eller -ir)¹). Endelsen svækkes allerede i det 11te årh. til -ær, og i genitiv bortfalder r på grund af meget svag betoning. I de ganske enkelte bynavne på -torp, der kan antages at være sammensatte med den slags navne, finder vi derfor intet r foran genitivs s, medens dette bevares i -lev'erne og -sted'erne; vi har Hemmerslev, men Hemmestrup (af *Hemar, Edda Heimir), Hillerslev, men Hillestrup, Hildesruth (af *Hildar, oldisl. Hildir). Vi har her et nyt vidnesbyrd om den forskel i dannelsesstiden, der gør sig gældende mellem de to klasser stednavne, der er sammensatte med personnavne.

Følgende liste, der måske mangler lidt, men ikke meget i at være fuldstændig, opstiller jeg da over de byer

¹) Endelsen har måske undertiden i dansk været -ir, svarende til f. eks. oldisl. Ólvir, oldht. Alfheri, men da det i de enkelte tilfælde er umuligt at afgøre, hvilket vi har haft i olddansk, skrives her overalt -ar.

på -lev og -sted, i hvilke jeg antager, der indgår et mandsnavn på -ar¹⁾):

Agnsløf (Avnslev)	Anstath (Andst)?	Agnar (isl. Agnarr, oht. Agenar) ²⁾
Alleslev, Allerslev ³⁾	Allested	Alvar (isl. Ólvir, oht. Alfheri)
Badersløff (Barslev)		*Bathar (oldht. Bazheri)
Bendslev, Bindslev		*Benar (isl. Beinir, oht. Benehar)
Brandæslef (nu Branderslev)		*Brandar
Brundeslef (Brønderslev) Brunæstathæ ⁴⁾		*Brundar
Enisløf (Enstath Enslev)		Enar (Einar, oht. Einhar)
Fulcarslef (nu Falkerslev)		Folk(v)ar (oht. Folcwar)
Fjallerslev		Fialar (Edda Fjalarr)
Frammerslev		*Framar (Edda Frammarr)
Fritherslef (Fferslev)	Fredsted	*Frithar (oldht. Frideheri)
Gårdslev ⁵⁾		*Garthar (isl. Garðarr, oht. Gartheri)

¹⁾ De oldhøjtyske paralleler er tagne fra „Olddanske Personnavne“. De opførte ældre former af stednavnene er, for så vidt anden kilde ikke er angivet, alle tagne fra jordebogen (ed. Nielsen), Esroms brevbog (ed. Nielsen), Ribe Oldemoder (ed. Nielsen) og Lunde gavebøger (ed. Weeke). Formerne tilhører næsten alle tiden 1200—1400.

²⁾ Sakse Agnerus, Regnar Lodbroks søn.

³⁾ Allerslev i Voldborg herred skrives således 1306 i et dokument Alværsløf [Repertoriets nr. 845]; v har dog antagelig allerede den gang været forsvundet af udtalen. På samme måde hedder Allerslev i Bårse h. 1339, 1360 og 1380 Aluersløf, Alværsløf og Aluersløf overalt i dokumenter bevarede i original [Repertoriets nr. 1835, 2585 og 3298].

⁴⁾ I Esrombogen 1307. Hedder nu Brønnestad [sgby Skåne].

⁵⁾ Gårdslev sgby Holmans h. skrives 1340 Garszløf [Repertoriets nr. 1890] og c. 1350 Garszløof [Oldemoder].

Grandeslef (Granslev ¹⁾		Grandar
	Grithæstath (Gredsted)	*Grithar
Gunnersleff		Gunar (isl. Gunnarr, oht. Gunhar)
Gøtherslef (Gørsløf)		Gøtar (isl. Gautarr, oht. Godehar)
Hathærslef (Haderslev-Hårslev)		Hathar ²⁾
Haverslev ³⁾		Havar (isl. Hávarr)
Hemmerslev		Hemar (Edda Hei- mir)
Hærslef (Herslev)	Hæruæstath (Herrested)	*Hervar
Hjelmslev (V. J. Hialmæslefhæreth)		Hjalmar (isl. Hjal- marr)
Hildeslef (Hillerslev)	Hildestath (Hyllested ⁴⁾	*Hildar (isl. Hildir)
Høghæslef (Højslev)		Høkær
Ingerslev		Ingvar (isl. Yng- varr) ⁵⁾
Jarlslef (Jerslev)	Jarlæzstath (Järrestad)	*Jarlar (oht. Erla- char)
Jætnesløf (Endeslev)		*lætmar
Kimerslef		*Kimar
	Kopærstath (Kobbersted)	*Kopar
Landerslev		*Landar (oht. Lan- thar)
Lyderslev ⁶⁾ , Ljørslev	Løtherstedt (Lørsted)	Liutar (oht. Liu- thari) Løthar ⁷⁾

¹⁾ Granslev sogneby i Hovlbjærg herred hed 1369 Grandislef [Repertoriet nr. 2867].

²⁾ Sakse Hatherus, Starkads banemand.

³⁾ Haverslev (Ø. Hanherred) hed dog 1376 Hawerthsløf [Repert. nr. 3083] og er måske sammensat med Havarth.

⁴⁾ Hyllested i V. Flakkebjærg herred hed 1320 Hyldæstathæ [Repert. nr. 1284] og Hyllested i Sønder Djurs 1401 Hillesteth [Scriptores Rerum Danicarum VI 500].

⁵⁾ Således Yngvari (dativ) i Carmina Norræna ed. Wisén Ynglingatal v. 35.

⁶⁾ Lyderslev [Stevns h.] hed 1346 Løthærsløf [Repert. nr. 2084].

⁷⁾ Et dansk navn Løthær vilde vist næppe som af O. Nielsen antaget kunne svare til oldisl. Hlōðvir (Oldd. Persn. s. 63).

Markeslev		*Markar (oht. Marchar)
Utterslev, Oterslef	Ottarstaðin (V. Götland)	Ottar (isl. Óttarr)
Retheslef (Resløf), Rerslev	Rested	Rethar (isl. Hreiðarr)
Rorslev, Roslev	Rosted	Roar (isl. Hróarr, oht. Hrodhari)
Ruthmarløff ¹⁾ (Remmarløf)		*Rothmar (isl. Hroðmar, oht. Hrodmar)
Sigerslev, Sejerslev	Sigersted, Sejersted	Sighar (oht. Sighihar ²⁾)
	Syaluærstath (Søllested)	*Sialvar? (isl. Sølvar)
Sommersløff (1365)	Sommersted	Somar (isl. Somarr, oht. Sumar)
Suauerslef (Svogerslev)	Svavested	*Svafar (isl. Svafar, oht. Suabheri)
Uggerslev		*Uggar
Ulvørslef (V. Jdb.) (Ullerslev, Ulslev)	Ulsted	Ulvar (isl. Ulfarr, oht. Wulfhar)
Vallerslev, Vollerslev		Waldar (Edda Valdarr, oht. Waldhar)
Vigerslev, Vejerslev	Vigersted ³⁾	Wikar (isl. Vikarr) ⁴⁾
Villerslev, Vilslev	Vilsted	Willar (oht. Villahar)
Vinderslev, Venslev		Windar (oht. Winidhari)

¹⁾ Vi skulde absolut have ventet Ruthmarsløff i stedet for Ruthmarløff, der kun forekommer en gang i Lundegavebøgerne (Weekes udg. s. 200). Det kan derfor være noget tvivlsomt, om dette skånske bynavn virkelig kommer af et Rothmar, således som det antages af O. Nielsen (Oldd. Persn. s. 78).

²⁾ Sakse Sigarus.

³⁾ Mulig er Verst [sogneby Andst h.] også sammensat med Viger. Oldemoder har c. 1350 Wyrsteth, og udtalen har vel været Wierstæd.

⁴⁾ Vikar mytisk konge Snorre Edda (A. M.) s. 288—90.

Vinterslev	Wintar (oht. Wintar)
Vitherslev (Vejrsløv) Withæstath ¹⁾ (Vedsted)	Withar (isl. Viðarr, oht. Withar)
Øthersløf (Ørslev), Ørsted	Øthar (oht. Audehar)
Øthæslef (Øslev)	

Som denne liste viser, er det i et overordentlig stort antal navne, at der indgår personnavne af denne art, og tallet på disse byer forøges endda betydeligt, når man erindrer, at adskillige af de opførte navne i virkeligheden repræsenterer flere. Vi har således 4 Enslev og 1 Jenslev, ja endog 10 byer af navnet Ørslev foruden et Utterslev, der efter den ældre form Øderslev (1400) må regnes for sammensat med Øthar. Om nu alle 10 bynavne Ørslev indeholder et navn, der omkring ved år 1000 eller noget efter vilde kunne betegnes ved Øthar, kan vi ikke med vished afgøre, idet vi i nogle tilfælde mangler ældre navneformer, af hvilke det kunde ses, men det får heller ikke nogen særlig betydning for undersøgelsens resultat. Bægge endelserne -sted og -lev følges som det ses godt ad, kun har vi en del flere navne på -lev i listen end på -sted, men det ligger ganske simpelt i, at de første i det hele er talrigere repræsenterede i de danske bynavne end de sidste. Af navnenes mængde må man være berettiget til at slutte, at denne gruppe af personnavne, hvor sidste led er oprindelig -hari, der almindelig forklares som ensbetydende med herre og fra først af vel kun har været båret af frie, ejendomsbesiddende mænd, har været særlig yndet

¹⁾ Vester Vedsted [Hvidding h.] 1291 Withæstath, men allerede 1350 Wistath [Oldemoder].

af de folk, der bode i Danmark i århundrederne før den nye religions og det ny åndslivs indtrængen.

Man vil måske indvende mod berettigelsen af at slutte noget om navnenes forekomst ud fra denne liste, at der også findes bynavne på -torp, -rød og -bølle, hvori vi finder sådanne navne. Vi skal senere (s. 106) omtale disse stednavne, der i nogle tilfælde *kan* være sammensatte med de samme personnavne, der indgår foran endelserne -lev og -sted, men kun i meget få tilfælde *behøver* at være det. Det bliver imidlertid nødvendigt først at betragte de stednavne på -lev og -sted, der er sammensatte med andre personnavne end de på -ar, for at vi kan danne os et indtryk af dannelserne i det hele.

Jeg supplerer da fortegnelsen ovenfor med følgende:

Alwælef (Allelev)		*Alvi ¹⁾
Anundælef		Anundr (isl. Qnundr)
Arslef (Årslev)		Ar
Biarkælef (Birkelev, Bjerklev)		Biarki (isl. Bjarki)
Blangslev	Blangsted	*Blangr (isl. Blangr) ²⁾
Borlev (Borrælef)		Barghi (oht. Burgio)
Dyrlev		Dyri (isl. Dýri)
Eslef	Estath	Esi
Fialænzlevæ, Fjellingsløf ³⁾		*Fialin
Ferridslev, Ferslev	Fjerdsted, Fjersted	*Fiarir
	Fjeldsted (Filstæth)	*Fili? ⁴⁾

¹⁾ Jeg antager i modsætning til Nielsen (Oldd. Persn. s. 3), at navnet Alle, der findes nogle gange i det 12te og 13de årh. og indgår i Allerup, er et andet end *Alvi, der må forudsættes i Alvælef.

²⁾ Jvfr. Sn. Edd. III, 293.

³⁾ Sml. V. Jdb. Fyallanshæreth (nu Fjends herred).

⁴⁾ Sml. Fili blandt dværgene i Sn. Edd.

Fornælef (Forlev)		Forni (isl. Forni)
Fregerslev		Frithger (isl. Friðgeirr)
Fredeløfue (Frejlev)		Frithi (oht. Friddo)
Gunrizlef (Gunslev)		*Gunrithr
Hagnelef (Havnelev)		Haghni (isl. Høgni) ¹⁾
Hallelev	Hallæstathæ	*Halli (isl. Halli, oht. Halo)
Harislef (Harritslev)	Harrested?	*Harvir (Edda Hørvir, oht. Harivih)
Helghælef (Herluf- magle og lille)	Hellested?	Helghi (isl. Helgi)
Jarandalef (Errindlev)		Jarundr (isl. Jørundr)
Klypælef (Kliplelev)		*Klippi?
Marslev ²⁾		Mar (isl. Márr, oht. Maro)
Randlev	Rolsted ³⁾	Randi (oht. Rando)
		Rolfr (isl. Hrólfr, oht. Hrodulf)
Skjoldelev		Skioldr
Sculdælef (Skuldelev)		Skuld ⁴⁾ , kvindnv. (Edda Skuld, oht. Sculd)
Trudslev		Thruthr (isl. Þrúðr)
Tryggelef		Trygvi (isl. Trygvi)
Vrekelev (Vrejlev)	Vrigsted	Wreki

Ser vi på alle disse personnavne, vi således kommer til ad indirekte, ofte noget usikker, men i mange tilfælde dog sandsynlig og rigtig vej, da viser de unæg-

¹⁾ Jvfr. Høgni, Gjukes søn i Vølsungesagnet.

²⁾ Vi skulde dog som svarende til oldisl. Márr i nuværende dansk have ventet Mårslev.

³⁾ Navnet Rolsted kunde lige så godt være sammensat med Hroaldr (sml. rhoaltr i indskrifterne med de ældre runer).

⁴⁾ Det synes virkelig, som om valkyrienavnet Skuld (gent. Skuldar) findes i Sculdælef, der således danner en undtagelse fra prof. Steenstrups regel om, at intet kvindenavn indgår i -lev. (Jvfr. Hist. Tidsskr. 6. R. V. s. 361.)

telig adskillige ejendommeligheder. Det er en liste, der i et og alt er forskellig fra den række navne, der var typisk for byerne -torp, -bølle og -rød; det er ikke længer det 12te, 13de århundredes navne, vi har med at gøre. Derimod viser navnene stærke lighedspunkter med de navne, vi kender fra den ældste islandsk-norske litteratur, fra eddadigtene og fra de brudstykker af norske skjaldedigte, vi har bevaret fra det 9de, 10de årh. Navne som de oldislandsk-oldnorske Agnar, Einar, Fjalarr, Fraðmarr, Hávarr, Heimir, Hildir, Hróar, Hreiðarr, Hróðmar, Somarr, Svafar, Valdarr, Viðarr, Qnundr, Bjarki, Friðgeirr, Hogni, Hørvir, Jørundr, Marr o. fl. genfinder vi alle her i kun lidt forskellige former fra de islandsk-norske, men i afgjort *danske* iklædninger. Karakteristisk dansk er saaledes den næsten totale mangel på omlyd i de navne, der i norsk-islandsk har u-omlyd, en omstændighed, der har stærk støtte i sproghistorien. Væsentlige tilknytningspunkter, om end større forskelligheder, findes der også overfor de oldgermanske (oldhøjtyske og gotiske) navne, og det hele må da nødvendigvis føre os til den antagelse, at vi her har at gøre med en navnerække, der direkte nedstammer fra — ja vi kunde næsten fristes til at sige tilhører — det sprog, vi kalder det urnordiske. Som bekendt har vi ganske sporadiske lævninger af dette ældste nordiske sprog bevaret i de ældste runeindskrifter, i hvilke vi altså måtte kunne vente at støde på navne, der viste lighed eller endog var identiske med personnavnene foran -lev, -sted. Imidlertid er indskrifterne af denne art så få, og tydningen af dem i mange tilfælde så usikker, at vi ikke af det nuværende materiale af indskrifter kan få syn-derlig hjælp; og dog forekommer det mig aldeles ikke

usandsynligt, at et navn som Skåängstenens hariŋa (oht. Herinc) kunde indgå i stednavnet Ringsted, eller et andet af indskrifternes navne wilagar i Vilslev¹⁾. Et er under alle omstændigheder sikkert nok, vi kommer ad den vej med tvingende nødvendighed til to lag af personnavne, *et ældre lag, der indeholdes i stednavnene på -lev og -sted, og et yngre, der findes i byerne -torp, -bølle og -rød.*

Hermed skal ikke være sagt, at intet af de ældre navne bevarer i Middelalderen; vi finder adskillige middelalderlige navne, der ganske sikkert har tilhørt det ældste nordiske sprog, og som også indgår i de gamle stednavne -lev, -sted; navne som Harald, Helge, Germund osv., men hovedmassen af middelalderens navne er af en anden beskaffenhed. Erindrer man de navne, der som særlig typiske fandtes i de yngre stednavne, da var det navne som Akæ, Attæ, Bo, Dalæ, Ebbæ, Gunnæ, Karæ osv.; med andre ord *mindre sammensatte* navne end de ældre²⁾.

Da vi har nogle af de ældre navne bevarede i middelalderen, vilde man heller ikke kunne vente andet end at finde dem i nogle stednavne på -torp, -bølle og -rød, men vel at mærke er det kun som undtagelse; vi finder aldrig et ældre navn indeholdt i mange af disse stednavne. Vi har allerede set et Sighærsthorp i Falsterlisten, der rigtignok ikke findes mere, men dog må have været sammensat med det gamle navn Sighar.

¹⁾ Høje Tåstrupstenens Hurnburi antages af dr. Nielsen (Olddanske Personnavne s. 47) at findes i Horbærlev.

²⁾ Jeg kan derfor ikke være enig med O. Nielsen, når han i indledningen til sin „Olddanske Personnavne“ søger at tilbagevise den teori, at flerledsnavnene er ældre end etledsnavnene. De ældste kilder, vi kan nå til i nordisk (de ældre runeindskrifter), tyder også bestemt hen på sammensatte navne.

Vi finder Allestrup svarende til Alleslev, men erindrer, at den omstændighed, at vi desuden har Allerslev, men intet Allerstrup, bestemt tyder på, at det første navn er dannet på et tidligere stadium end det sidste. Tager vi derimod de typiske -torper, da finder vi intet tilsvarende -lev eller -sted. Der er 10 Ågerup, Agerup — intet Agelev-Ågested, 9 Atterup — intet Attelev -sted, 10 Bro-rup — intet -lev, -sted, 25 Farup, Fårup, Fastrup — intet Farlev, Farsted, 10 Kelstrup, intet -lev, -sted, 10 Karup, Korup, intet -lev, -sted, 20 Svenstrup, intet Svenslev, Svensted (!) osv. Og at det ikke kan være nogen tilfældighed begrundet i, at -torpernes antal er over 10 gange så stort som antallet af -lev'er og -sted'er, vil fræmgå, når man betragter sagen omvendt og ser, at de fleste af navnene i -sted, -lev, slet ikke findes i de 3 andre klasser, og at de, når de findes, kun er meget svagt repræsenterede. Vi har 10 byer Alleslev, Alleslev, Alslev, men kun et par Allestrup, 5 Årslev, — ingen Årstrup, 2 Brønderslev — ingen Brønderstrup, 2 Frerslev — intet Frerstrup, Granderslev, Grinderslev — uden tilsvarende Grandestrup, Grindestrup, 5 Enslev (Jenslev) — uden noget Enstrup, 4 Ferritslev, Ferslev — intet Ferstrup, ja vi har endog 10 byer af navnet Ørslev og 4 Ørsted uden så meget som et eneste Ørstrup, Ørsbølle eller Ørsrød!!. Hvis man udleder alle Ørslev'erne og Ørsted'erne af Øthar, og man antog, at dannelserne på -torp og -lev og -sted var foregået på samme tid, måtte vi vente mindst 200 Ørstrupper !.

Vi føres hermed over til spørgsmålet om, *når* navnenes dannelse og dermed byernes tilblivelse er foregået; at bebyggelsen af de her behandlede steder er foregået i to forskellige tidsrum, kan der for mig ikke være nogen

tvivl om. Før den ældre afdelings vedkommende (-lev, -sted) er det vanskeligt for ikke at sige umuligt blot tilnærmelsesvis at angive nogen terminus post qvem. Om det første beboede sted af navne på -lev, -sted er bleven til før Kristi fødsel, i det 5te årh. eller i det 9de, ser vi os fuldstændig ude af stand til at afgøre. Kun så meget tør vi sige, at denne art bebyggelse er ældgammel og for den sags skyld gjerne kunde henføres til de ældste nordiske folk. Dog må vi lægge mærke til den mærkelige ting, at dannelserne på -lev i Norden kun findes indenfor det gamle danske område, medens på den anden side den omstændighed, at de findes i visse dele af Tyskland¹⁾ tyder på fælles germansk brug. En terminus ante qvem kan vi med større rimelighed angive her. Nutildags vilde vanskelig nogen falde på at danne bynavne på -lev, lige så lidt som på -torp eller -rød²⁾, da man ikke forbinder nogen mening med disse ord. I det 12te årh. vilde man kunne danne navne på -thorp, -ryth og -bølæ, da disse ord var betegnelser, der var kendte fra det daglige sprog. Derimod vilde man sikkert aldeles ikke kunne danne et navn på -lev, fordi dette ord slet ikke har eksisteret i det 12te århundredes sprog; vi kender det kun i de specielle betegnelser som konunglef, Sigridlef og Oldeleffue³⁾, men næppe som selvstændigt ord. Støttet på disse grunde og på hele den foregående undersøgelse vover jeg da at fræmsætte den mening, at *alle* dannelser af bynavne på -lev ligger i det mindste

---

¹⁾ Jvfr. Steenstrup i Hist. Tidsskr. 6. R. V s. 353.

²⁾ Derimod kunde man vel nok danne nye navne på -sted, da dette ord jo er et i sproget anvendeligt ord.

³⁾ Se Joh. Steenstrup i Hist. Tidsskr. 6. R. V s. 35 flg.

noget før år 1000, og navnene på -sted følger i hovedsagen med. Derimod må de nyere dannelser (-torp, -bølle, -rød) have vedvaret i det 11te, 12te og ind i det 13de århundrede. Det er disse tiders navne, der i alt væsentligt indgår i dem, og indgår i samme former, som de brugtes i til at betegne personer. Såvel en tysk som en kristelig-bibelsk indflydelse har gjort sig gældende i dette tidsrum og sætter også sine spor i navnegivningen.

Hermed ender jeg denne lille undersøgelse, som jeg har kaldet sproglig-historisk, fordi jeg ad sproghistorisk vej har søgt at nå et resultat, der dog måske kunde have nogen betydning, når spørgsmålet er om at oplyse vor så dunkle ældste bebyggelseshistorie. Som hovedsum af undersøgelsen vil jeg slutte med følgende résumé:

I. Vi finder to lag navne i de med personnavne sammensatte stednavne, et ældre, bestående af oprindeligt urnordiske navne, indgående foran endelserne -lev, -sted, og et yngre, bestående af det 12te og 13de århundredes navne i byerne -torp, -bølle og -rød.

II. Dannelserne -lev, -sted er grundtypen, -torp, -bølle, -rød senere betegnelser. Bebyggelsen er for grundtypens vedkommende foregået før år 1000, men vedvarer for udflytningernes og rydningernes (-torp, -bølle, -rød) i de nærmeste århundreder efter år 1000.
